

In goede aarde

Amateurarcheoloog en wandelende encyclopedie Jan Tilleman graaft zich een weg door het verleden van onze polders.

Tekst Isabelle Vander Heyde Beeld Eva Vlonk

“*Vintje*, zei mijn vader, we gaan meer beesten houden en daarvoor moet de *mestpit* groter worden! Met schop en spade moest ik de bestaande mestput, deels ingewerkt in de dijk waarop de hoeve is opgericht, uitbreiden. Ik was nog geen kwartier bezig of ik stuitte op iets hards. Een beenachtig beeldje kwam tevoorschijn. Ik was verrukt door dat dingetje dat zeer oud oogde, maar jarenlang heb ik niet geweten wat het was.” In het jaar 1972 maakte de toen 13-jarige Jan Tilleman onbewust één van de meest waardevolle archeologische vondsten van de streek. De jonge knaap verzamelde al een tijd de muntjes en potscherven die her en der uit de grond staken, maar deze schat was van een ander kaliber en bewees in haar eentje de locatie van een middeleeuwse Duitse handelskolonie.

We ontmoetten de inmiddels volwassen Jan eerder dit jaar op het erf van hoeve “Ten Houcke Boven”, een plek die sinds vier generaties door de Tillemans wordt uitgebaat en evenzeer met hun familieverhaal als met de lokale geschiedenis is verweven. Links en rechts een muntje vinden is immers geen uitzondering in een streek die in de middeleeuwen als hét handelsknooppunt van West-Europa gold, maar wat op deze boerderij naar boven kwam, tart alle verbeelding. “Ik heb volledige afvalputten met middeleeuws aardewerk gevonden, soms tot vijftig kilo aan scherven.” Jan hield alles bij en kwam eind jaren ‘70 in contact met studente archeologie

Bieke Hillewaert. Zij achterhaalde de oorsprong van het walrusivoren beeldje: het ging om het heft van een zogenaamde *scheidelprieme*, bedoeld om een split in een haartooi te trekken. Op dat moment waren er in heel Europa slechts een negental van bekend. Het voorwerp beeldt een valkenier uit en dat is het symbool van de Hanzeaten: rijke kooplieden uit het Duitse Hamburg, Lübeck en Bremen, die midden 13de eeuw een handelshaventje langs het Zwin oprichtten: het oude Hoeke. En na tal van bijkomende vondsten van Jan bleek die nederzetting zich pal óp de boerderij uitgebaat door de familie Tillemans te hebben bevonden. “Volgens een omloper waarin de stad Hoeke einde 14de eeuw werd beschreven, stond op de plek van het huidige huis reeds een woning, was er een bankgebouw tegen de brug en zat het stadhuis hier net naast. Mijn familie heeft dus generaties lang geboerd midden in het historische centrum van een verdwenen zwinhaven!” De rijke aard van de gevonden objecten zoals de *scheidelprieme* liegen er trouwens niet om: de zaken gingen goed voor de Hanzeaten. Schoon volk dus op Ten Hoecke Boven, waarvan beeldige akte ... in de mestput.

Anno 2024 heeft Jan een permanente tentoonstelling ingericht in de voormalige aardappelschuur van zijn woonst. Wie voorbij het landbouwgerief passeert, ziet achterin een hoop kasten staan, afgeschermd met stoffige schoteldoeken. De katten hebben hier en daar huisgehouden, en de *kobbewebben* neem je er ook maar bij, maar onder het stof gaan tientallen schatten uit de 13de en 14de eeuw verborgen: vazen, benen naalden, amuletten, ivoren schrijfstiften, mantelhaken (de voorloper van onze sluitspeld), ballaststenen, inktpotten, *Tourse Groot*-munten met de beeltenis van Filips de Schone, potten met pentagram of *druïdenvoet* om het kwaad af te wenden, en zelfs een metalen oorlepel. “Graven is altijd mijn passie geweest. Toen ik nog actief was als landbouwer, stond ik om vijf uur ’s morgens op voor de schattenjacht. Ik startte mijn werkdag bij de koeien pas om half zeven, en ging na de uren ook nog wat graven en speuren. Al mijn vrije tijd kroop erin. Als ik dan iets vond, ging mijn hart écht sneller slaan, keer op keer! Mijn vrouw is me meer dan eens komen zoeken omdat ik in mijn enthousiasme al uren was verdwenen. Ooit reden we de bietenkar hier over de weg richting de hoeve, toen ik plots halt hield en tien meter verder iets opraapte. ’t Is niet waar, wat heb je nu weer gezien, zuchtte ze: het was een middeleeuws muntje. Ik

vond ook een zegelmatrijs waar zelfs nog was aan hing van een zekere Martinus Johannes Delangere. We weten uit onderzoek dat de familie Delangere in de 17de eeuw hier op het stadhuis heeft gewoond. Mijn vrouw heet Martine en ik heet Jan: ik lachte dat ons huwelijk reeds in de jaren 1600 is bezegeld.” Jan is volledig autodidact – “ik hebt *nooit geen* tijd gehad om te studeren” – en identificeerde zijn vondsten oorspronkelijk met de hulp van Hillewaert en de lokale heemkundige kring, Sint-Guthago. Er ontstond ook een netwerk met onder andere de afdeling Archeologie van de Gentse universiteit, die twee opgravingen ter plaatse organiseerde. Gaandeweg schakelde hij over op eigen onderzoek en verdiepte hij zich in geschriften. Zijn vondsten brengen ook heel wat aan het licht over de omvang van de middeleeuwse handel. Een keramieken eendenhoofd en vazen uit Andalusië zijn stille getuigen van de olijven- en honingimport uit Spanje. De beeltenis van een edelvrouw uit Scarborough doet hetzelfde voor de wol- en kleihandel tussen Vlaanderen en Engeland, net als ballaststenen die zijn aangevreten door de boormossel, een soort die je aan de oostkust van Engeland vindt. Zeldzame steensoorten, enkel te vinden in de baai van Oslo, bewijzen dan weer dat hier Noren hebben gevaren. “Zij ruilden stokvis tegen ons graan. Graan weegt veel, dus op de terugreis zaten ze goed, maar voor de heenreis moesten die Noren ballaststenen gebruiken om hun boten te stabiliseren. Eens ze hier kwamen, gingen die overboord.”

Het weze duidelijk: we hebben met een wandelende encyclopedie te maken, die zijn kennis en schatten trouwens met het grootste plezier deelt. Tussen april en oktober ontvangt en gidst hij groepen in en rond de hoeve. Martine zorgt voor koffie en gebak, terwijl Jan hun gasten op sleeptouw neemt doorheen de geschiedenis. Er hoort een wandeling bij van ongeveer een kilometer langs de oorspronkelijke loop van het Zwin naar de plek waar nog steeds een gezonken middeleeuws zoutschip ligt. Vandaag ligt dat gebied droog, maar er groeit nog steeds niets op wat ooit de zeebodem was door de hoge concentratie zout in de grond. “Bij restauratiewerken in de buurt kwamen ooit trouwens planken van dat schip *boven water*.”

De rondleidingen en de passie voor archeologie zijn een troost voor Jan, die een tiental jaar geleden zijn landbouwactiviteiten heeft stopgezet onder druk van toenemende restricties. Sindsdien werkt hij als exotenbestrijder en legt hij zich meer dan ooit toe op zijn onderzoek. Echte opgravingen doet hij

niet meer, ook dat is betoegeld omdat Hoeke en Monnikerede ondertussen als beschermde archeologische sites te boek staan, maar er is nog genoeg werk aan de winkel. “Ik heb al zoveel gevonden en heb nog een mensenleven nodig om dat allemaal te archiveren. Plus, wat in de grond zit, zit daar eigenlijk het best beschermd.” Puzzelstukjes vallen samen, al gaat daar soms veel tijd over. Verschillende scherven die hij doorheen de jaren verzamelde, blijken plots één en dezelfde vaas te vormen. Hij wijst zo’n exemplaar aan, bezet met prachtige runen: “Die heb ik in 1988 geplakt met dezelfde tube lijm waarmee ik net de leiding van de sproeier had hersteld. Dat werkt goed *he*, alles zit na al die jaren nog op zijn plaats! Dat gebeurt allemaal niet *à la minute*, natuurlijk, ik durf te zeggen dat ik een héél geduldig man ben.”

Zijn meest verrassende vondst? Een amberkruisje vol symboliek, dat op een bijzondere manier ontdekt werd: “Ik vond het door te pendelen met een wichelroede die ik zelf maakte met de baleinen uit grootmoeders oude korset. Ik doe dat wel vaker en geloof stevast in aardstralen en andere energieën. Aardstralen zijn ondergrondse kruispunten die bepaalde krachten naar het oppervlakte sturen. Kerken werden vroeger in functie van die locaties gebouwd en mensen zeggen wel eens dat ze kwade krachten en ziektes kanaliseren. Dit kruisje is een talisman en wekt ook een soort energetisch veld op. Daar heeft de wichelroede op gereageerd en zo ben ik op exact de juiste plek beginnen graven tot ik het, samen met een hoop andere objecten, vond. Of ik bijgelovig ben? Ik noem het gelovig! Je kan niet zo lang op het land werken en ongevoelig blijven voor bepaalde energieën. Toeval bestaat niet, zeker op een plek als deze. Ik krijg wel vaker signalen, noem het intuïtie, dat ik exact op die of die locatie moet gaan zoeken. Het moet zijn dat geesten uit de middeleeuwen hier nog rondhangen en mij het een en ander willen vertellen. De dag dat ik hier niet meer ben, zal ik er nog zijn, *dat is zeker ja*, en wie weet fluister ik de volgende dan bepaalde dingen in! Wat hier ligt, is niet van mij: dat is van Hoeke. Ik hou al jaren een handgeschreven inventaris bij met het verhaal achter elke vondst en hoop dat dit ooit een archeologisch centrum wordt. Wist je trouwens dat ik lange tijd mijn opgravingen deed met een bajonet van de Duitsers? Ze zeggen dat je het negatieve moet omdraaien naar het positieve, *dus ja* ... Die bajonet was gevonden in een huisje bij de Zwarte Sluis. De bewoonster kende mijn hobby en gaf het mij cadeau toen ik vijftien was. Jarenlang heeft het gediend, maar op een dag ben ik hem ergens op het land verloren geraakt. Het lijkt wel een aanmaning dat ik genoeg gegraven heb, maar ooit vindt iemand hem terug en dan is de fakkel doorgegeven ...” KH

